

ORGANISATIE VAN AMERIKAANSE STATEN

**EINDRAPPORT VAN DE VERKIEZINGSWAARNEMINGSMISSIE VAN DE OAS
OVER DE ALGEMENE VERKIEZINGEN IN DE REPUBLIEK SURINAME OP 25 MEI
2010**

Secretariaat voor Politieke Zaken

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	1
HOOFDSTUK I. ACHTERGROND EN AARD VAN DE MISSIE	3
HOOFDSTUK II. POLITIEK SYSTEEM EN ORGANISATIE VAN DE VERKIEZINGEN	5
A. HISTORISCH OVERZICHT	5
B. POLITIEK SYSTEEM EN ACTOREN	6
C. KIESSYSTEEM	9
D. STEMPROCEDURE.....	10
E. POLITIEKE FINANCIERING	12
HOOFDSTUK III. ACTIVITEITEN EN WAARNEMINGEN VAN DE MISSIE	13
A. VOORAFGAAND AAN DE VERKIEZING	13
B. VERKIEZINGSDAG	13
C. HET PROCES NA DE VERKIEZING	14
HOOFDSTUK IV. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	15
A. CONCLUSIES	15
B. AANBEVELINGEN	15

SAMENVATTING

Op 8 Januari 2010 heeft de Regering van de Republiek Suriname de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS) verzocht een Verkiezingswaarnemingsmissie te sturen naar de Algemene Verkiezingen van 25 mei 2010. Er werd gestemd voor de 51 zetels in het parlement en 868 zetels in de Ressor- en Districtsraden. Dit was de vijfde keer dat de OAS verkiezingen heeft waargenomen in Suriname.

Mevrouw Irene Klinger, Directrice van de Afdeling Internationale Zaken van de OAS, was Hoofd van de Missie en werd bijgestaan door de heer Steven Griner, Hoofd van de Sectie Verkiezingswaarnemingsmissies van de OAS, als plaatsvervangend Hoofd van de Missie. De heer Jean-François Ruel, specialist van de Afdeling Verkiezingssamenwerking en Waarneming van de OAS, was Algemeen Coördinator. Vlak voor de verkiezingen tekenden de OAS-Missie en de Regering van Suriname een Overeenkomst van Privileges en Immunititeiten, evenals een Overeenkomst van Verkiezingsgaranties met het Onafhankelijk Kiesbureau en het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

De OAS-Verkiezingsmissie bestond uit 26 waarnemers uit 16 verschillende landen. De waarnemers namen deel aan een eendaagse training, waarbij ze werden geïnformeerd over hun taken en de kiesdistricten waarnaar zij zouden worden uitgezonden. Tijdens de Algemene Verkiezingen op 25 mei observeerde de Missie het stemproces in de hele Republiek, door middel van bezoeken aan 522 van de 580 stembureaus. Ze bezochten alle tien kiesdistricten, observeerden het stemproces en ondervroegen de voorzitters en leden van de stembureaus, partijleden, politieagenten en mensen uit het publiek over de voorbereidingen en voortgang van de verkiezingen. De waarnemers waren ook aanwezig bij het sluiten van de stembureaus en het tellen van de stemmen.

De meeste stembureaus gingen stipt om 7 uur 's ochtends open, en om 7.09 uur waren alle stembureaus volledig in werking. Voorzitters, stembureaupersoneel en partijleden waren aanwezig op hun toegewezen plaatsen en volgden de procedures nauwkeurig in overeenstemming met de Kieswet. Deze toegewijde functionarissen werkten harmonieus samen gedurende de lange dag en gaven de kiezers op een onpartijdige manier instructies over het stemproces. Het stemgeheim werd goed in stand gehouden. Er waren voldoende stemmaterialen aanwezig op alle stemlocaties en de nodige informatie was over het algemeen goed zichtbaar. De politie was aanwezig op alle stemlocaties en hield effectief controle over de veiligheid.

De stemming ging om 19.00 uur dicht en eenieder die na deze tijd aankwam, werd uitgesloten van stemming, zoals het hoort. Degenen die om 19.00 uur nog in de rij stonden, kregen wel de gelegenheid om te stemmen. De procedures voor het sluiten van de stembureaus en het tellen van de stembiljetten werden correct gevolgd. De stembiljetten en stemmaterialen werden naar de Hoofdstembureaus gebracht, en de telresultaten van de stembureaus kwamen laat in de avond van de Verkiezingsdag naar buiten, terwijl de rest de volgende ochtend vroeg bekend werden gemaakt.

In totaal hadden zich 20 partijen geregistreerd voor deelname aan de Algemene Verkiezingen van 25 mei in Suriname. Er namen negen politieke partijen/allianties deel aan de verkiezingen voor zetels in de Nationale Assemblée, Ressor- en Districten. In het bijzonder waren dit de volgende partijen: Democratie en Ontwikkeling in Eenheid (DOE), Democratische Unie Suriname (DUS), Nationale Unie (NU) en de Permanente Voorspoed Republiek Suriname (PVRs); en vijf allianties/coalities, waaronder de Volksalliantie, het Nieuw Front (NF), de Mega Combinatie (MC), de BVD/PVF Combinatie en de A-Combinatie (AC). In totaal deden 5.812 kandidaten mee aan de verkiezingen van 25 mei.

Het totale aantal geregistreerde kiezers in Suriname was 324.369, waarvan er 237.499 een geldige stem uitbrachten en 7.024 stemmen (2.9 procent) ongeldig waren. Ondanks de regen was de opkomst 75,4 procent, de hoogste opkomst sinds 1987.¹

Hoewel de verkiezingen zonder incidenten zijn verlopen, heeft de Missie enkele punten geïdentificeerd waarop het verkiezingsproces verbeterd had kunnen worden en deze worden uiteengezet in de conclusie en aanbevelingen in het hiernavolgende rapport.

Tot slot wil de Verkiezingswaarnemingsmissie van de OAS graag haar dank uitspreken voor de regeringen van Brazilië, Canada, Zuid-Korea en de Verenigde Staten van Amerika voor het bieden van de cruciale financiële steun voor deze Missie.

¹ Gegevens van het Centraal Hoofd Stembureau. De opkomst tijdens verkiezingen daarna was 88,2% (1987), 69,6% (1991), 66,8% (1996), 72,0% (2000) en 72,9% (2005).

HOOFDSTUK I. ACHTERGROND EN AARD VAN DE MISSIE

In een uitwisseling van correspondentie die begon in januari 2010 heeft de Regering van de Republiek Suriname de Organisatie van Amerikaanse Staten uitgenodigd om een Verkiezingswaarnemingsmissie uit te zenden om de Algemene Verkiezingen te observeren die zouden plaatsvinden op 25 mei 2010. De OAS stemde in met dit verzoek en begon de voorbereidingen voor een Verkiezingswaarnemingsmissie die getuige zou zijn van de laatste dagen van de verkiezingscampagne, het stemproces voor de Algemene Verkiezingen, het tellen van de stemmen en het proces direct na de verkiezingen. Dit was de vijfde Verkiezingswaarnemingsmissie van de OAS in Suriname.

Mevrouw Irene Klinger, Directrice van de Afdeling Internationale Zaken van de OAS, was Hoofd van de Missie en de heren Steven Griner en Jean-François Ruel, specialisten van de Afdeling Verkiezingssamenwerking en Waarneming, waren respectievelijk Afgevaardigd Hoofd van de Missie en Algemeen Coördinator. Gedurende een Voorbereidende Missie van 30 april tot 4 mei had mevrouw Klinger ontmoetingen met de Minister van Binnenlandse Zaken, de heer Maurits S. Hassankhan; de Voorzitter van het Onafhankelijk Kiesbureau, mevrouw Jennifer van Dijk-Silos; het Hoofd van de Politie, de heer Hendrik Setrosentono; en met politieke belanghebbenden waaronder partijleiders en leden van het maatschappelijk middenveld, om te praten over de voorbereidingen voor de aanstaande verkiezingen.

Begin mei bracht het Hoofd van de Missie een verkennend bezoek en had zij ontmoetingen met de Minister van Binnenlandse Zaken, de Minister van Buitenlandse Zaken, de Onafhankelijke Kiescommissie, een aantal overheids- en verkiezingsfunctionarissen, kandidaten van politieke partijen en leden van de internationale gemeenschap en sociale actoren. In die periode had men juist de registratie geweigerd van een van de politieke partijen, de A-Combinatie, in drie districten waaronder Paramaribo, Para en Wanica, vanwege het feit dat de daarvoor benodigde documenten niet op tijd voor de tijdslimiet van 15.00 uur 's middags op de laatste dag van de registratie van kandidaten bij de districtskantoren aldaar waren afgeleverd. Deze partij heeft wel aan de verkiezingen deelgenomen in de overige districten en won uiteindelijk 7 zetels in het parlement.

Vlak voor de Algemene Verkiezingen tekende de OAS-Missie een overeenkomst van Privileges en Immuniteten met de Regering van Suriname en een Overeenkomst van Verkiezingsgaranties met het Onafhankelijk Kiesbureau en het Ministerie van Binnenlandse Zaken. De dagen voor de verkiezing arriveerden de waarnemers en zij waren in staat om enkele campagne-evenementen, tv-uitzendingen en gedrukte media te bekijken en zich te informeren over de kiesdistricten en stemlokalen waar zij zouden gaan werken. Op de Verkiezingsdag bestond de Waarnemersmissie uit 26 waarnemers uit 16 verschillende landen. De leden van de Missie, die training hadden gekregen over de methodiek van verkiezingswaarnemingen en over het kiessysteem van Suriname, observeerden de verkiezingen door de hele Republiek heen, met bezoeken aan alle tien kiesdistricten en 522 stembureaus, waarvan vele zelfs meerdere malen op de dag. Zij waren directe getuigen van de stemming en ondervroegen de voorzitters en leden van de stembureaus, partijleden, politieagenten en personen in het publiek over de voorbereidingen en voortgang van de verkiezingen. De waarnemers bleven aanwezig voor de beëindiging van de stemming en het tellen van de stembiljetten. De waarnemers hielden op een formulier hun algemene indruk van het stemproces bij en beantwoordden daarop ook specifieke vragen per stembureau, zoals: 'waren alle benodigde stemmaterialen aanwezig?'. De waarnemers gaven hun waarnemingen zowel mondeling, tijdens een Missiebijeenkomst de dag na Verkiezingsdag, als schriftelijk door. Het hiernavolgende rapport beschrijft hun bevindingen en geeft een overzicht van de conclusies en aanbevelingen van de Missie.

Het rapport begint met een overzicht van de politieke geschiedenis van de Republiek Suriname, de belangrijkste politieke partijen en andere betrokkenen, de stemprocedure en de rechtssituatie

met betrekking tot politieke financiering. Hoofdstuk III beschrijft dan de waarnemingen van de Missie voorafgaand, tijdens en na de Verkiezingen. Hoofdstuk IV geeft de conclusies en aanbevelingen weer.

HOOFDSTUK II. POLITIEK SYSTEEM EN ORGANISATIE VAN DE VERKIEZINGEN

A. HISTORISCH OVERZICHT

Suriname werd een autonoom gebiedsdeel van het Koninkrijk der Nederlanden op 15 december 1954 en verwierf op 25 November 1975 haar onafhankelijkheid, met Nederlandse instemming. Suriname's etnische samenstelling is een van de meest diverse in de Amerika's. De meeste Surinamers zijn afstammelingen van Afrikaanse slaven en Indische en Indonesische contractarbeiders die door de Nederlanders daarheen waren gebracht om te werken als landarbeiders. In 2009 was de geschatte bevolking van Suriname 481.267 personen. Het bestaat uit een aantal verschillende etnische groepen, waaronder de Hindoes (37%, van Noord-Indische afkomst), Creolen (31%, gemengd blank en zwart), Javanen (15%, van Indonesische afkomst), Marrons (10%, afstammelingen van West-Afrikaanse slaven), Amerindianen (2%), Chinezen (2%), blanken (1%) en anderen (2%).

De meeste politieke partijen van Suriname werden gevormd tijdens de periode van autonomie en waren gebaseerd op etniciteit. De Nationale Partij Suriname (NPS) vond aanhang onder de Creolen, de Vooruitstrevende Hervormingspartij (VHP) onder de Hindoestaanse bevolking, en de Pertjajah Luhur (PL) was Indonesisch/Javaans. Andere, kleinere partijen kregen steun door kiezers op basis van ideologie of pro-onafhankelijke gevoelens aan te trekken. De Partij Nationalistische Republiek (PNR) was hiervan de meeste belangrijke. De leden van deze partij waren degenen die het sterkst voor onafhankelijkheid pleitten en voor de invoering van linkse politieke en economische maatregelen. Veel voormalige leden van de PNR zouden later een belangrijke rol gaan spelen na de coup van Februari 1980.

Na de onafhankelijkheid werd Suriname een parlementaire democratie. Henck Arron werd de eerste Premier en werd herkozen in 1977. Op 25 februari 1980 wierpen zestien legersegeanten de gekozen regering omver, die door velen werd beschuldigd van inefficiëntie en wanbeleid. De door het leger geleide regering verklaarde daarop de grondwet ongeldig, ontbond het parlement en vormde een regime dat per decreet regeerde.

In het jaar 1982 steeg de druk om terug te keren naar een burgerregering. Begin december 1982 namen de militaire autoriteiten hiertegen harde maatregelen, waarbij ze vijftien prominente oppositieleiders arresteerden en doodden, waaronder journalisten, advocaten en vakbondsleiders. Na de moorden zetten de Verenigde Staten en Nederland hun economische en militaire samenwerking stop. De voortgaande economische neergang deed de druk voor verandering toenemen. Het leger gaf uiteindelijk toestemming in 1987 voor vrije verkiezingen, een nieuwe grondwet en een burgerregering.

Op 24 december 1990 dwongen legerofficieren de burgerpresident en vicepresident die waren gekozen in 1987 tot aftreden. De door het leger geselecteerde vervangers werden op 29 december door de Nationale Assemblée goedgekeurd en de regering organiseerde nieuwe verkiezingen op 25 mei 1991. De Nieuw Front-Coalitie, bestaand uit de NPS, de VHP, de Javaans-Indonesische Boerenpartij (Kerukanan Tulodo Pratanan Ingi, KTPI) en de vakbondgeoriënteerde Surinaamse Partij van de Arbeid (SPA), won de meerderheid in de Nationale Assemblée. Op 6 September 1991 werd NPS-kandidaat Ronald Venetiaan gekozen als president, en Jules Ajodhia van de VHP werd vicepresident.

De regering Venetiaan was in staat om een einde te brengen aan de binnenlandse opstand in het land door het Vredesakkoord van augustus 1992 met de bosnegers en Amerindiaanse rebellen. In april 1993 verliet Desi Bouterse zijn post als commandant van de strijdkrachten. De economische hervormingen die werden ingesteld door de regering Venetiaan zorgden uiteindelijk voor het verminderen van de inflatie, het samenbrengen van de officiële en onofficiële wisselkoers, en het verbeteren van de economische situatie van de regering door het herstel van de relaties met

Nederland, waardoor de deur werd geopend naar een grote toestroom van Nederlandse financiële bijstand. Ondanks deze successen was de regerende coalitie niet in staat de controle over de regering te behouden tijdens de daaropvolgende algemene verkiezingen.

De Nationale Democratische Partij (NDP), die vroeg in de jaren negentig was begonnen door Desi Bouterse, behaalde veel voordeel van het populariteitsverlies van de Nieuw Front-regering. De NDP won zestien van de 51 zetels in de Nationale Assemblée en Jules Wijdenbosch werd in 1996 tot president gekozen. De KTPI, dissidenten van de VHP en enkele kleinere partijen namen deel aan een coalitieregering geleid door de NDP.

In mei 1999, nadat er in publieke demonstraties werd geprotesteerd tegen de slechte economische situatie, riep de regering vervroegde verkiezingen uit. De verkiezingen van mei 2000 brachten Ronald Venetiaan en zijn NF-coalitie terug aan de macht. De NF voerde campagne gericht op het herstellen van de economie.

Bij de nationale verkiezingen die werden gehouden op 25 mei 2005 won de regerende NF-coalitie slechts 23 van de 51 zetels, te weinig voor een meerderheid in de Nationale Assemblée, en begon het direct te onderhandelen met de door Marrons gesteunde A-Combinatie en de A-1 Coalitie om een praktische meerderheid te bewerkstelligen. De NDP behaalde 5 extra zetels, in totaal 15, waarmee het gat tussen de NF en de NDP werd verkleind.

B. POLITIEK SYSTEEM EN ACTOREN

De Republiek Suriname is een constitutionele democratie op basis van de Constitutie van 1987. De wetgevende arm van de regering bestaat uit een éénkamerige Nationale Assemblée die 51 leden telt en rechtstreeks door het volk wordt gekozen voor een termijn van vijf jaar. Belangrijke beslissingen, zoals grondwetswijzigingen, het organiseren van een volksraadpleging en de verkiezing van de president en vicepresident, moeten worden goedgekeurd door minimaal twee derde van de Nationale Assemblée.

De president, die wordt gekozen voor een termijn van vijf jaar door een tweederde meerderheid van de Nationale Assemblée, of, bij afwezigheid daarvan, door een meerderheid van de Volksassemblee, staat aan het hoofd van de uitvoerende macht. Als hoofd van de regering benoemt de president een kabinet van zestien ministers, maar in tegenstelling tot andere Caribische staten zijn de ministers geen leden van de Nationale Assemblée. Tegelijk met de president wordt een vicepresident gekozen voor een termijn van vijf jaar. De vicepresident is zowel de voorzitter van het kabinet als premier. Er is geen voorziening in de grondwet voor het ontslaan of vervangen van de president behalve aftreden. De Nationale Assemblée en de president hebben gezamenlijk de wetgevende macht.

De Raad van State is een toezichthoudend orgaan dat bestaat uit de president en vertegenwoordigers van de belangrijkste politieke actoren, waaronder de vakbonden, het bedrijfsleven, de volksvertegenwoordiging en het leger. Het heeft het recht om een veto uit te spreken over wetgeving die het in strijd acht met de grondwet, maar speelt over het algemeen geen actieve rol. Het uiteindelijke vetorecht ligt bij de president, die een maand te tijd heeft om te beslissen of hij het oordeel van de Raad van State volgt of verwierpt.

Het Hof van Justitie (Hoogerechtshof) staat bovenaan de rechterlijke macht. Dit hof overziet de kantongerechten. De leden worden voor het leven aangesteld door de president in overleg met de Nationale Assemblée, de Raad van State en de Nationale Orde van Advocaten. In april 2005 is het regionale Caribische Hof van Justitie geïnaugureerd, gebaseerd in Trinidad. As laatste hof van cassatie was het bedoeld om het in Londen gevestigde *Privy Council* te vervangen.

Het land is verdeeld in tien administratieve districten, ieder bestuurd door een districtscommissaris die wordt aangesteld door de president.

1. Politieke Partijen

De organisatie van de verkiezingen en het stelsel van meerdere partijen in Suriname bevorderen grote combinaties van partijen, hetgeen leidt tot de vorming van samenwerkingsverbanden voor de verkiezingen om de winkansen te vergroten. Individuele partijen en coalities worden combinaties genoemd.

Tijdens de verkiezingen van 2010 waren er meer samenwerkingsverbanden dan in 2005. In totaal hadden zich twintig partijen geregistreerd om mee te doen aan de algemene verkiezingen van 25 mei. Er deden negen politieke partijen/samenwerkingsverbanden mee voor zetels in de Nationale Assemblee, Ressornten en Districten. In het bijzonder waren dit de volgende partijen: Democratie en Ontwikkeling in Eenheid (DOE), Democratische Unie Suriname (DUS), Nationale Unie (NU) en de Permanente Voorspoed Republiek Suriname (PVRS); en vijf allianties/coalities, waaronder de Volksalliantie, het Nieuw Front (NF), de Mega Combinatie (MC), de BVD/PVF Combinatie en de A-Combinatie (AC).

Er waren enkele veranderingen in de coalities van 2010. Bijvoorbeeld, de zeven partijen van de regerende NF Plus-coalitie verdeelden zich in drie samenwerkingsverbanden: de Volksalliantie, geleid door de PL en bestaande uit vier partijen; de NF, geleid door de VHP met steun van vier partijen; en de A-Combinatie met drie partijen.

De regeringspartijen

In de opmaat naar de verkiezingen was het Nieuw Front de regerende coalitie, van oorsprong een samenwerkingsverband van vier partijen, de Nationale Partij Suriname (NPS), de Vooruitstrevende Hervormingspartij (VHP), de Pertjajah Luhur (PL) en de Surinaamse Partij van de Arbeid (SPA), die op het moment van de verkiezing 29 van de 51 zetels in het parlement hadden.

Na de verkiezingen van 2005 werd het samenwerkingsverband uitgebreid met de A-Combinatie (A-Com), die zelf weer bestond uit drie partijen die werden gesteund door de Marron bevolking. Het relatief kleine Democratisch Alternatief '91 (DA-91) ging ook bij het 'Nieuw Front Plus' dat werd geleid door President Ronald Venetiaan, die nog altijd het langst zittende staatshoofd van Suriname is. De andere leiders van de regeringscoalitie waren de voorzitter van het parlement en vicepresident Ram Sardjoe (VHP), voormalig voorzitter van het parlement Paul Salam Somohardjo (PL), voormalig guerrillaleider Ronald Brunswijk (A-Combinatie) en Winston Jessurun (DA-91).

De oppositiepartijen

De Nationale Democratische Partij (NDP), geleid door Desi Delano Bouterse, was de voornaamste oppositiepartij in het parlement voorafgaand aan de verkiezingen van 2010.

Het Nationaal Democratisch Platform (NDP-2008), begonnen in juli 2008, bracht de grootste oppositiepartijen samen en pleitte voor nationale onafhankelijkheid, efficiëntie en hervormingen. NDP-2008 bestond uit de Volksalliantie Voor Vooruitgang (VJV), geleid door voormalig president Jules Wijdenbosch (1996-2000) met vijf zetels in de Nationale Assemblee. De andere kleinere partijen in het samenwerkingsverband waren de Kerukanan Tulodo Pratanan Ingi (KTPI), de Basispartij voor Vernieuwing en Democratie (BVD) en de Progressieve Arbeiders en Landbouwers Unie (PALU).

Een andere oppositiecoalitie, Alternatief 1, had twee zetels in het parlement.

De partijen en samenwerkingsverbanden in 2010

De verkiezingen in 2010 telden meer samenwerkingsverbanden dan die in 2005. Zeventien politieke partijen vormden samen vijf allianties en vier andere partijen brachten hun eigen kandidaten naar voren. In totaal waren er 5.812 kandidaten die deelnamen aan de verkiezingen van 25 mei.

Politieke Partijen en Samenwerkingsverbanden tijdens de Algemene Verkiezingen van 2010

Nr.	SAMENWERKINGSVERBAND	PARTIJ	AFKORTING
1	Democratie en Ontwikkeling in Eenheid		DOE
2	Volksalliantie	Pertjajah Luhur	PL
		Unie van Progressieve Surinamers	UPS
		Progressieve Surinaamse Volkspartij	PSV
		Trefpunt 2000	TP 2000
3	Democratische Unie Suriname (DUS)		DUS
4	Nieuw Front (NF) / New Front	Vooruitstrevende Hervormings Partij	VHP
		National Partij Suriname	NPS
		Surinaamse Partij van de Arbeid	SPA
		Democratisch Alternatief 91	DA 91
5	Mega Combinatie (MC)	Nationale Democratische Partij	NPD
		Kerukunan Toludo Pranatan Ingil	KTPI
		Progressieve Arbeiders en Landbouwers Unie	PALU
		Nieuw Suriname	NS
6	BVD/PVF Combinatie	Basispartij voor Vernieuwing en Democratie	BVD
		Politieke Vleugel	PVF
7	A-Combinatie (AC)	Algemene Bevrijding en Ontwikkeling Partij	ABOP
		Vereniging Broederschap en Eenheid in Politiek	BEP
		SEEKS SEEKA	SEEKA
8	Nationale Unie		UN
9	Permanente Voorspoed Republiek Suriname		PVRS

2. Sociale Actoren

De Republiek Suriname heeft een zeer actief maatschappelijk middenveld, dat bestaat uit niet-gouvernementele organisaties, de Kamer van Koophandel, vakbonden en andere kerkelijke en niet-kerkelijke organisaties. Aangezien de kieswet het Onafhankelijk Kiesbureau (OKB) aanwijst als waarnemer van het verkiezingsproces, heeft het maatschappelijk middenveld geen poging gedaan tot het organiseren van een nationale verkiezingswaarneming. De OAS Missie heeft wel een ontmoeting gehad met de Interreligieuze Raad en met inheemse groepen, waarbij hun vertegenwoordigers spraken over hun activiteiten in onderwijsprogramma's over burgerschapsvorming en democratische normen en waarden. Het Hoofd van de Missie heeft op deze manier ook leden van de Kamer van Koophandel ontmoet en afzonderlijk ook leiders van verschillende vakbonden die hun mening gaven over de verkiezingscampagne.

3. Internationale Gemeenschap

Naast de OAS Waarnemingsmissie had ook de Caribische Gemeenschap (CARICOM) een missie van elf waarnemers uitgerust, die onder leiding stond van de heer Michael Flood, Commissaris van de Electorale Commissie van Saint Lucia. Vanwege haar beperkte grootte was deze missie niet in staat alle kiesdistricten in Suriname te bezoeken, maar hun conclusies kwamen overeen met die van de OAS Missie en de OAS werkte met hen samen voor en tijdens de verkiezingsdag.

C. HET KIESSTELSEL

Suriname kent een gedecentraliseerd systeem voor de organisatie en administratie van verkiezingen. Het land is opgedeeld in tien kiesdistricten, die hetzelfde zijn als de administratieve districten. De districtscommissaris, die wordt aangesteld door de president, is de hoogste regeringsfunctionaris in ieder district en is tevens verantwoordelijk voor het coördineren van de verkiezingen in het district.

De Nationale Assemblée (DNA) is het hoogste politieke orgaan in Suriname. Ieder district kiest een bepaald aantal leden van de NA, hetgeen is vastgelegd in de grondwet en niet wordt toegekend op basis van de bevolking van een district.

Assembleeleden worden gekozen op basis van evenredige vertegenwoordiging en voorkeursstemmen. De zetels worden als volgt toegewezen:

KIESDISTRICT	Aant. ZETELS
Paramaribo	17
Wanica	7
Nickerie	5
Commewijne	4
Sipaliwini	4
Marowijne	3
Para	3
Brokopondo	3
Saramacca	3
Coronie	2

Suriname heeft geen afzonderlijk systeem voor de registratie van kiezers. In plaats daarvan haalt de overheid de namen van stemgerechtigden uit het algemene bevolkingsregister, hetgeen wordt bijgehouden door het Centraal Bureau voor Burgerzaken (CBB).

Elk kiesdistrict in Suriname is verdeeld in lokale ressorten. Ressortraadsleden worden gekozen tijdens de algemene verkiezingen, waarbij de winnaars worden bepaald door het aantal stemmen dat zij behalen op een basis van het personenmeerderheidsstelsel of meerderheidsbasis. De leden van de districtsraden worden indirect geselecteerd op basis van de partijresultaten bij de ressortraden. Zetels in beide raden worden toebedeeld op basis van de bevolking van het gebied.

Het Centraal Hoofdstembureau (CHS) verzamelt de resultaten van de algemene verkiezingen en maakt ze bekend en bepaalt het aantal zetels dat iedere politieke partij in de drie gekozen organen heeft behaald. Het stuurt hiervan een proces-verbaal naar het Onafhankelijke Kiesbureau (OKB) en naar de president van het land. Het OKB, een orgaan dat toezicht houdt op de verkiezingen, controleert de resultaten, onderzoekt problemen indien nodig en maakt de uiteindelijke resultaten bekend.

D. STEMPROCEDURE

1. Kiezerslijst

De Minister van Binnenlandse Zaken is verantwoordelijk voor het klaarmaken van de kiezerslijst. Het CBB, een afdeling van het Ministerie, houdt de namen bij van personen die op de verkiezingsdag 18 jaar zijn.

2. Identiteitsbewijs van de kiezer

In Suriname worden geen aparte kiezersidentiteitsbewijzen uitgegeven. Een van de documenten die kiezers moeten laten zien om te kunnen stemmen is het nationale identiteitsbewijs. In 2005 heeft men besloten ook rijbewijzen te accepteren ter identificatie wanneer men geen nationaal identiteitsbewijs kan laten zien. Mensen moeten ook een oproepingskaart laten zien om te kunnen stemmen.

3. Oproepingskaart

Het CBB stuurt de oproepingskaarten naar de districtscommissarissen, die de kaarten bezorgen bij de persoon die mag stemmen. Het geeft de kiezer informatie over het stembureau waar hun naam op de kiezerslijst zou moeten staan.

4. Klachten- en Bezwaarperiode

De wet voorziet in een periode waarin kiezers kunnen controleren of hun naam op de voorlopige kiezerslijst staat en foutieve informatie kunnen wijzigen.

5. Openen van de Stemming

Ieder stembureau heeft een voorzitter, een vicevoorzitter, drie leden, en vijf vervangende leden. Volgens de grondwet moeten alle stembureaus om 7.00uur 's ochtends opengaan. Voldoende stembiljetten, de voorgeschreven documenten en materialen, evenals de lijsten met kiesgerechtigden, worden afgeleverd bij iedere districtscommissaris die ze verder distribueert naar alle stembureaus.

De kiezers gaan één voor één het stembureau in. Ze dienen hun stempas en nationale identiteitsbewijs of rijbewijs te tonen aan de voorzitter. De naam en het nummer van de kiezer worden hardop voorgelezen, en een van de leden van het stembureau controleert de naam van de kiezer in de kiezerslijst. De linkerpink van de kiezer wordt in onuitwisbare inkt gedoopt. Iedere kiezer ontvangt twee stembiljetten: een blauwe voor de Nationale Assemblée en een witte voor de lokale Ressortraad. De kiezer gaat een stemhokje binnen en vult op het blauwe en witte stembiljet een cirkel in met een aanwezig rood potlood. De kiezer vouwt dan het stembiljet op voordat hij/zij het stemhokje verlaat en stopt het in de stembus nadat een functionaris van het stembureau heeft gecontroleerd dat het stembiljet achterop de juiste stempel en handtekening heeft. Beide typen stembiljetten worden doorgaans in dezelfde stembus gedaan.

6. Partijleden

Partijleden van diverse politieke organisaties mogen aanwezig zijn bij het stemproces. Velen dragen T-shirts, hebben partijvlaggen en andere dingen bij zich, en ze hebben doorgaans voorbeeldstembiljetten bij zich om te laten zien hoe men voor hun kandidaat kan stemmen. Het is in Suriname toegestaan om te adverteren in de omgeving van het stembureau, en partijleden mogen daarom mensen benaderen buiten het stembureau. De partijvertegenwoordigers mogen

ook gehandicapte kiezers helpen met het invullen van hun stembiljet, mits de voorzitter van het stembureau dit toestaat.

7. Stemmen bij Volmacht

Er kan niet in afwezigheid worden gestemd in Suriname. Echter, twee groepen mensen mogen personen aanwijzen om bij volmacht voor hen te stemmen: 1. leden van de stembureaus die zijn aangesteld te werken buiten hun district en 2. politieagenten die dienst lopen bij een bureau buiten hun district. De persoon die is gevolmachtigd laat daarvan een verklaring zien bij het stembureau en stemt bij volmacht. De gevolmachtigde stemt ook voor zichzelf.

8. Bijstand aan de kiezers

De wet staat toe dat de voorzitter van het stembureau een kiezer laat assisteren als hij of zij gehandicapt is en niet in staat is zonder begeleiding te stemmen.

9. Sluiting en het tellen van de stemmen

De kiezers die om 19.00 uur nog in de rij staan, mogen nog stemmen. Direct nadat de laatste persoon heeft gestemd, voeren de leden van het stembureau de sluitingsprocedures uit en stellen zij de processen-verbaal op over het gebruik van de beschikbaar gestelde materialen en het aantal kiezers dat heeft gestemd, en ondertekenen deze. De leden van het stembureau mogen dan een pauze nemen van maximaal een uur voordat zij beginnen aan het opnemen van de stemmen. Na de pauze opent de voorzitter de stembus en worden de blauwe stembiljetten gescheiden van de witte.

Eerst worden de stembiljetten voor de Nationale Assemblée geteld. De naam van de kandidaat en zijn partij waarop is gestemd, worden hardop voorgelezen, en ieder stembiljet wordt getoond aan de toeschouwers en waarnemers van de stemming. De leden van de stembureaus nemen het aantal stemmen op. Indien er een ongelijkheid voorkomt, kan er worden besloten tot een hertelling. De stemmen voor de ressortraden worden op dezelfde wijze geteld. Als alle stemmen zijn geteld, wordt een proces-verbaal opgemaakt en ondertekend door de leden van het stembureau. Klachten over het stemproces moeten op dat document worden genoteerd. De stembiljetten worden ingepakt en verzegeld, evenals de volmachtformulieren. De voorzitter, vergezeld door een politieagent, brengt de verzegelde pakketten en de lege stembus naar het hoofdstembureau van het district (het kantoor van de districtscommissaris). Op ieder hoofdstembureau vindt een openbare bijeenkomst plaats zodra alle processen-verbaal zijn aangekomen. Het hoofdstembureau van het district bepaalt hoeveel stemmen zijn uitgebracht op iedere politieke partij voor de Nationale Assemblée en voor de Ressortraad en het totaal aantal stemmen dat is uitgebracht per district. De processen-verbaal van ieder hoofdstembureau evenals van die van de afzonderlijke stembureaus worden daarna naar het Centraal Hoofdstembureau in Paramaribo doorgestuurd.

E. POLITIEKE FINANCIERING

Het huidige systeem voor de financiering van politieke partijen en campagnes is particulier en wordt gekenmerkt door de afwezigheid van regels of beperkingen op de hoeveelheden die partijen kunnen ontvangen of uitgeven aan de verkiezingen. Er wordt geen financiering, direct noch indirect, geboden vanuit de overheid, en politieke partijen en kandidaten worden verondersteld zelf hun eigen campagnefondsen bijeen te halen, hetgeen zij zowel lokaal als internationaal van groepen, individuen en de privésector ontvangen. De Surinaamse diaspora geeft enkele bronnen, maar door de afwezigheid van regels van openheid en beperkingen op buitenlandse donaties is het moeilijk om de betrokken bedragen, groepen en individuen te weten te komen.

De kwestie van het creëren van meer transparantie, verantwoordelijkheid en regulering in de campagnefinanciering in Suriname, het stellen van maximumbedragen aan campagnebestedingen, en de mogelijkheid tot beperkte publieke financiering voor alle partijen en beperkte publieke zendtijd, om 'eerlijkere kansen te bieden' aan alle kandidaten, is geen belangrijk punt geweest in het politieke debat. Tot nu toe heeft geen enkele partij actie ondernomen om wetgeving of zelfs een vrijwillige gedragscode over politieke financiering op te stellen en te implementeren.

HOOFDSTUK III. ACTIVITEITEN EN WAARNEMINGEN VAN DE MISSIE

A. VOORAFGAAND AAN DE VERKIEZING:

Campagne en partijbijeenkomsten

Het Hoofd van de Missie en haar staf hadden gelegenheid om enkele campagnebijeenkomsten te bezoeken in de dagen voor de verkiezing. Tijdens persconferenties en interviews merkte zij de feestelijke sfeer op waarin al deze bijeenkomsten plaatsvonden. Aanhangers kleedden zich in de kleuren van hun partij en gingen vreedzaam met hun vrienden en burens om. Als voorbeeld van de coalitievormende aard van de Surinaamse politiek deden verschillende partijen mee aan de bijeenkomsten die door de waarnemers van de OAS werden bezocht. Iedere partij kreeg de gelegenheid de bijeenkomst bij te wonen en met hun aanhang te paraderen over het hele terrein. Naast politieke speeches van hun leiders, konden de aanhang en burgers genieten van muziek en voedsel die de etnische diversiteit van het land eerden. Op geen enkel moment heeft de delegatie van de OAS confrontaties of zelfs maar spanningen gezien tussen de aanwezigen, hoewel de politie aanwezig was om de orde te bewaren.

Registratie van Politieke Partijen

Politieke partijen hadden tot 15.00 uur 's middags op 9 april 2010 de tijd om hun kandidaten in te schrijven bij een van de tien commissarissen in de districtskantoren (hoofdstembureau). In Paramaribo en Wanica registreerde de A-Combinatie haar kandidaten na de deadline en het OKB, in haar waarnemende functie, merkte de onregelmatigheid op. Uiteindelijk werd de zaak naar de rechtbanken gebracht, die de kandidatuur van de A-Combinatie in deze twee districten verbood. De NU (in het district Para) en de PVRS (in het district Marowijne) registreerden hun kandidaten ook te laten en deze werden vervolgens gediskwalificeerd.

B. DE VERKIEZINGSDAG

Alle 26 waarnemers kregen een dag training over het kiesstelsel van Suriname, de regels en normen van verkiezingswaarneming, en over de districten waar zij zouden gaan waarnemen. Iedere waarnemer kreeg de opdracht alle of ten minste een deel van de stembureaus in hun district te bezoeken. Op Verkiezingsdag, 25 mei 2010 bezocht de Missie 522 van de 580 stembureaus in het land.

In de ochtend van de verkiezingsdag arriveerden alle waarnemers tussen 6.00 uur en 6.30 uur op het gekozen stembureau om het inspecteren en afsluiten van de stembus te observeren, evenals het beëdiging van de stembureauleden en andere openingsprocedures. Gedurende de dag maakten de waarnemers meerdere rondes langs de diverse stembureaus in hun kiesdistrict. De teams keerden daarna terug naar het stembureau waarvan zij de opening hadden waargenomen, om de sluiting van de stemming en het tellen van de stemmen te observeren.

Op speciale formulieren hielden de waarnemers gegevens bij over de opening en sluiting van de stemming en het verloop van het stemproces. Zij vergaarden deze informatie door hun eigen observaties en door interviews te houden met het stembureau personeel, politieagenten en kiezers in de stembureaus. De waarnemers gaven hun ingevulde formulieren, een kort zelfgeschreven rapport en een mondeling rapport met hun indrukken aan de Missie op de dag na de verkiezing. Uit deze verklaringen kwam een eenduidig beeld naar voren over het verloop van de stemming in heel Suriname.

C. HET PROCES NA DE VERKIEZINGEN

Op 7 juni 2010 maakte het Centraal Hoofdstembureau de eindresultaten van de algemene verkiezingen van 25 mei 2010 bekend en het OKB bevestigde die resultaten op 18 juni. Vijf partijcoalities wonnen vertegenwoordiging in de Nationale Assemblée, waarbij de Mega Combinatie 23 van de 51 zetels behaalde. De parlementaire zetels zijn als volgt verdeeld.

Politiek samenwerkingsverband	Zetels
Mega Combinatie (MC)	23
Nieuw Front (NF)	14
A-Combinatie (AC)	7
Volksalliantie	6
Democratie en Ontwikkeling in Eenheid (DOE)	1

Op 30 juni brachten 50 gekozen parlementsleden hun stem uit voor de voorzitter van het parlement. Mevrouw Jennifer Geerlings-Simons van de Mega Combinatie behaalde 26 stemmen en de heer Salamat 'Paul' Somohardjo ontving 24 stemmen. Mevrouw Ruth Wijdenbosch van het Nieuw Front kreeg de positie van vicevoorzitter. Tijdens die verkiezing beweerden parlementariërs dat de voorzitter van de parlementaire kiescommissie een aantal stembiljetten zo had gemarkeerd dat hij kon bepalen hoe sommige parlementariërs hadden gestemd. Kort daarna nam het parlement een voorstel aan om dit parlements lid uit te sluiten van parlementaire verkiezingen en kiescommissies voor de rest van zijn termijn. Een door de A-Combinatie (AC) ter tafel gebrachte motie verzocht om maatregelen om dergelijke handelingen te voorkomen.

Op 19 juli 2010 stemde de Nationale Assemblée voor de president en vicepresident van de Republiek Suriname voor de periode 2010-2015. Zoals eerder aangegeven was er een tweederde meerderheid (34 van de 51 zetels) nodig om te worden gekozen. De Mega Combinatie presenteerde Desi Bouterse als presidentskandidaat en Robert Amaralli, voorzitter van de Kamer van Koophandel en Industrie, als vicepresidentskandidaat. Het Nieuw Front stelde Chandrikapersad Santokhi (voormalig minister van Justitie en Politie) kandidaat voor het presidentschap en Gregory Rusland (voormalig Minister van Natuurlijke Hulpbronnen) voor het vicepresidentschap. Na de eerste ronde ontving de heer Bouterse 36 stemmen tegen 13 voor Santokhi, met een blanco stem. Voor het vicepresidentschap versloeg de heer Amaralli de heer Rusland met dezelfde marge.

De heer Bouterse werd geïnaugureerd als president op 3 augustus 2010.

HOOFDSTUK IV. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

A. CONCLUSIES

Op de Verkiezingsdag waren de waarnemers voor het openen van de stembureaus op hun posten en bezochten zij 90 procent van de 580 stemlocaties in de tien districten. Zij waren directe getuigen van het stemproces en ondervroegen de voorzitters en leden van de stembureaus, partijleden, politieagenten en personen in het publiek over de voorbereidingen en voortgang van de verkiezingen. De stembureauvoorzitters en –leden waren aanwezig op hun toegewezen plaatsen op de juiste tijd en volgden de procedures zoals het hoorde volgens de Kieswet. De benodigde stemmaterialen waren aanwezig en de noodzakelijke informatie voor de kiezers was zichtbaar gemaakt in de stembureaus. De stembureaus die werden geobserveerd door de leden van de OAS-Missie gingen om tijd open om 7.00 uur 's ochtends. De stembureauvoorzitters en –leden waren goed getraind en gaven de kiezers onpartijdig instructies over de stemprocedure. Het stemgeheim werd goed bewaard.

Anders dan in andere Latijn-Amerikaanse en Caribische landen, mogen politieke partijen campagne voeren bij de stemlocaties op de Verkiezingsdag. Aanhangers van de vele kandidaten droegen T-shirts en andere kleding in de kleuren van hun partij. Ze zetten tenten op bij de stembureaus, drongen er bij mensen op aan om voor hun partij te stemmen en begeleidden de kiezers bij het binnengaan van de stembureaus. Op geen enkel moment hebben de OAS-waarnemers de partijleden het proces zien verstoren. Ze droegen zelfs bij aan de feestelijke en hartelijke sfeer.

Zoals wettelijk verplicht, was de politie aanwezig en hield zij effectief en zonder te storen de veiligheid in bedwang. De sfeer waarin de burgers hun stem uitbrachten was vreedzaam en zonder incidenten. Er zijn geen gevallen van intimidatie van kiezers of andere ernstige onregelmatigheden gerapporteerd.

Het Hoofd van de Verkiezingswaarnemingsmissie in Suriname, Irene Klinger, berichtte over haar voorlopige bevindingen in een persconferentie om twaalf uur 's middags op de Verkiezingsdag. Ze hield daarna nog een persconferentie op 26 mei en rapporteerde haar bevindingen aan de Permanente Raad van de OAS op 7 juli 2010.

De OAS-Missie feliciteerde de betrokkenen bij de Algemene Verkiezingen van 2010 in de Republiek Suriname, waaronder de commissarissen en het personeel van de hoofdstembureaus in de districten en het Centrale Hoofdstembureau in Paramaribo, het personeel en bestuur van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en de vertegenwoordigers van het Onafhankelijk Kiesbureau. Er werd erkenning gegeven voor de inzet en het professionalisme van de politie, overheidsfunctionarissen, partijleiders en kandidaten, stembureauvoorzitters en –personeel, en natuurlijk de bevolking van Suriname.

De Missie ontving financiële bijdragen van de regeringen van Brazilië, Canada, Zuid-Korea en de Verenigde Staten van Amerika.

B. AANBEVELINGEN

Met erkenning voor de vele positieve aspecten van het Surinaamse kiessysteem, en in een sfeer van constructieve samenwerking, heeft de Verkiezingswaarnemingsmissie in Suriname de volgende aanbevelingen gepresenteerd, die het al sterk ontwikkelde verkiezingsproces nog verder zouden kunnen verbeteren.

1. De waarnemers van de OAS hebben enkele discrepanties opgemerkt tussen de verschillende stemlocaties in de procedure voor het assisteren van bejaarde of lichamelijk en verstandelijk gehandicapte burgers. In enkele gevallen mocht een familielid of kennis of zelfs een partijvertegenwoordiger hen begeleiden in het stemhokje, waarbij soms om een doktersbrief werd gevraagd, maar soms ook niet. Het was ook onduidelijk voor stembureauleden hoe zij verstandelijk gehandicapten moesten behandelen. De verkiezingsautoriteiten zouden een uniforme richtlijn moeten opstellen over assistentie aan diegenen die extra hulp nodig hebben.
2. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken heeft, op 30.000 exemplaren na, alle kieskaarten voor de Verkiezingsdag kunnen uitdelen, hetgeen een aanzienlijke verbetering is ten opzichte van 2005 toen ongeveer 68.000 kaarten niet werden opgehaald. (De waarnemers van de OAS hebben de districtskantoren de dag voor de verkiezingen bezocht en zagen talloze burgers hun kaarten ophalen.) De verkiezingsautoriteiten verklaarden dat de overgebleven kaarten waarschijnlijk toebehoren aan mensen die hun adres hebben gewijzigd, geëmigreerd zijn of overleden. Ondanks het belang, deze namen niet van de lijst te halen zodat hun stemrecht gewaarborgd blijft voor het geval zij worden opgespoord, zouden de verkiezingsautoriteiten toch kunnen overwegen deze 30.000 namen als 'inactief' te noteren in het kiesregister. Een dergelijke aantekening zou leiden tot een meer accurate kiezerslijst en een preciezer getal van verkiezingsdeelname. Ze moeten uiteraard in het burgerregister worden bijgehouden.
3. Verkiezingsmedewerkers, partijleiders en burgers spraken allen hun bezorgdheid uit over het feit dat zware regenval de opkomst in Sipaliwini heeft aangetast. De regen verhinderde inderdaad het bezorgen van sommige materialen naar het landelijke district Sipaliwini. Hoewel de materialen uiteindelijk op tijd afgeleverd werden, had de zware en continue regenval die in Suriname in de maand mei niet ongewoon zijn, ergere consequenties kunnen hebben in dit en andere districten. De politieke autoriteiten zouden kunnen overwegen de verkiezingskalender te veranderen zodat de verkiezingen plaatsvinden voor het begin van de regentijd. Het is feitelijk zo dat de verkiezingen volgens de Kieswet van Suriname op ieder moment (ofwel twee maanden) voorafgaand aan de 25e mei kunnen plaatsvinden.
4. Door het hele land merkten de OAS waarnemers op, dat de meerderheid van de stembureauleden vrouw was. Echter, slechts vijf van de 51 nieuwe parlementariërs zijn vrouw. Iedere inspanning moet worden gedaan om vrouwen aan te sporen om actiever te worden binnen de politieke partijen en zich kandidaat te stellen, en om partijleiders, veelal mannen, aan te sporen om vrouwen een gunstiger plaats op de partijlijst te geven.
5. Uit de gesprekken die de OAS Missie heeft gehouden, blijkt dat er erg weinig wetgeving bestaat over campagnebijdragen en -uitgaven. Financiering van verkiezingscampagnes heeft een hoge prioriteit voor de Organisatie van Amerikaanse Staten, die daarvoor een aantal initiatieven heeft gestart en haar bijstand aanbiedt in deze belangrijke uitdaging.
6. Het kiesstelsel in Suriname kent drie belangrijke instanties. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken is verantwoordelijk voor de kiezersregistratie en voor de logistieke voorbereidingen voor de verkiezingen. Op de Verkiezingsdag gaat de verantwoordelijkheid en autoriteit over naar de districtscommissarissen in de tien districten (hoofdstembureaus). Het Onafhankelijk Kiesbureau dient als waarnemer gedurende het gehele proces en controleert de resultaten. Hoewel alle instanties hun verplichtingen efficiënt en transparant vervulden, zou er meer verantwoordelijkheid kunnen worden gegeven aan het Onafhankelijk Kiesbureau om de perceptie van een mogelijk belangenconflict te vermijden waarin de Regering een verkiezing organiseert waaraan de regerende politieke partij deelneemt.
7. Er bestaan grote verschillen tussen de districten in Suriname. In Paramaribo kiezen 153.848 geregistreerde kiezers 17 parlementsleden terwijl in Coronie slechts 1886 mensen twee vertegenwoordigers kiezen. Met andere woorden, een zetel in Paramaribo vertegenwoordigt

bijna 9.000 stemmen terwijl deze in Coronie slechts een tiende daarvan vertegenwoordigt, ongeveer 950 stemmen. Een Electorale Grenzen Commissie zou kunnen worden gevormd om mogelijke oplossingen voor deze ongelijkheden in vertegenwoordiging te zoeken.

8. Suriname verdient lof om het feit dat de lokale en nationale verkiezingen tegelijkertijd worden gehouden. Dit is een efficiënte gang van zaken en dient te worden voortgezet. De Waarnemers gaven wel de aanbeveling om voor beide afzonderlijke stembussen te gebruiken, om het tellen van de stemmen gemakkelijker te maken.